

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

JOUKO ISO-OJA

Vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen nuoren edunvalvonta

LIIKETALouden TUTKINTO-OHJELMA
2021

Tekijä(t) Iso-Oja Jouko	Julkaisun laji Opinnäytetyö, SAMK	Päivämäärä Elokuu 2021
	Sivumäärä 38 Liitteet 4	Julkaisun kieli suomi
Julkaisun nimi Vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen nuoren edunvalvonta		
Tutkinto-ohjelma Liiketalous		
<p>Opinnäytetyössä selvitettiin, mitä tulee ottaa huomioon vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisessä ja mitä ongelmia siihen mahdollisesti liittyy. Aihe rajattiin koskemaan vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia täysi-ikäistyviä nuoria, koska he eivät kykene huolehtimaan esimerkiksi omista raha-asioistaan. Työn liitteeksi tehtiin lyhyt opas edunvalvonnasta.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena empiirisenä oikeustutkimuksena. Teoriaosuudessa selvitettiin oikeuslähteiden ja kirjallisuuden avulla, mitä kehitysvammaisuus on ja miten yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus ja edunvalvonta liittyvät vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän henkilön elämään. Empiriaosuus toteutettiin lomakehaastattelujen avulla haastatteleamalla edunvalvontatoimistojen yleisiä edunvalvoja, Digi- ja väestötietovirastoa sekä pankkia.</p> <p>Kehitysvammaisen henkilön kohdalla edunvalvonnalla voidaan turvata hänen yhdenvertaista asemaansa verrattuna niihin henkilöihin, jotka pystyvät hoitamaan asiansa itse. Toisaalta samalla joudutaan kuitenkin puuttumaan hänen itsemääräämisoikeuteensa. Edunvalvojan tulee silti toimia aina päämiehensä etujen mukaisesti.</p> <p>Haastattelujen perusteella voitiin todeta, että saatu tieto on osittain ristiriitaista eikä välttämättä kovin selkeää. Edunvalvonta on viimesijainen keino eikä se ole aina edes välttämätöntä. Edunvalvonnan tarpeeseen näyttäisi tämän tutkimuksen perusteella vaikuttavan ensisijaisesti pankkien kanta siihen, miten vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen henkilön raha-asiat saadaan hoidettua.</p>		
<u>Asiasanat:</u> edunvalvonta, edunvalvojat, kehitysvammaiset, vaikeavammaisuus, itsemääräminen, yhdenvertaisuus		

Author(s) Iso-Oja Jouko	Type of Publication Bachelor's thesis SAMK	Date August 2021
	Number of pages 38 Appendices 4	Language of publication: Finnish
Title of publication The Supervision of interests of a Young Person with Severe or Profound Mental Disabilities		
Degree program Business Administration		
<p>This thesis investigated what needs to be taken into consideration when supervising the interests of a person with severe or profound mental disabilities who is approaching legal age and what possible problems are involved. The focus is on severely or profoundly mentally disabled youth who are about to reach the legal age since, for example, they are not capable of taking care of their finances. A short guide describing the supervision of interests of another party was attached to this thesis.</p> <p>The object of this thesis was achieved by qualitative empirical legal study. In the theoretical part, legal resources and literature were utilized to define disability as well as how equality, autonomy, and the supervision of interests relates to the life of severely or profoundly mentally disabled person who approaches legal age. The empirical part was realized through structured interviews by interviewing, Public Guardianship Offices, Digital and Population Data Services Agency and a bank.</p> <p>In the case of a disabled person the supervision of interests secures their equality compared to the people who are capable of taking care of their own matters. On the other hand, supervision of interests interferes with their autonomy. Supervisors of interests (public guardians, trustees) should always act in the best interests of their client.</p> <p>The data gathered through the interviews was contradicting and not necessarily explicit. The supervision of interests is the last resort and not always needed. Based on the findings of this study the necessity of supervision of interests first and foremost depends on the position of the banks and how the finances of severely or profoundly mentally disabled persons are taken care of.</p>		
Key words: supervision of the interests of another party, trustees (supervisors of interests), people with intellectual disabilities, severe disability, autonomy (cognition), equality (fundamental rights)		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	6
2.1 Opinnäytetyön tutkimusongelma ja toteutus.....	6
2.2 Opinnäytetyön toimeksiantaja	7
2.3 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys.....	7
2.4 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät	9
2.4.1 Teoreettinen tutkimusmenetelmä.....	9
2.4.2 Empiirinen tutkimusmenetelmä.....	10
3 KEHITYSVAMMAISUUS	12
3.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä ja luokittelu.....	12
3.1.1 Lievä ja keskiasteinen kehitysvamma.....	13
3.1.2 Vaikea ja syvä kehitysvamma.....	14
3.2 Avun ja tuen tarpeen mukainen luokittelu.....	14
4 YHDENVERTAISUUS JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	15
4.1 Yhdenvertaisuus.....	15
4.2 Itsemääräämisoikeus.....	17
4.3 Oikeus oman elämän päätöksiin	19
5 EDUNVALVONTA.....	20
5.1 Edunvalvonnan tarkoitus ja muodot	20
5.2 Edunvalvonnan hakeminen	22
5.3 Päämiehen kuuleminen ja kuulemisesta luopuminen.....	23
5.4 Edunvalvojan määrääminen	24
5.5 Edunvalvojan kriteerit	25
5.6 Huoltaja edunvalvojana	27
5.7 Yleinen edunvalvoja	27
5.8 Toimintakelpoisuuden rajoittaminen	29
6 ASIANTUNTIJANÄKEMYKSIÄ	30
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	34
8 POHDINTA	36
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Korkeimman oikeuden antamassa ratkaisussa todetaan, että ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ovat holhousoikeuden keskeisiä periaatteita. Tästä johtuen edunvalvonnan järjestämiseen voidaan ryhtyä ainoastaan, jos se on välttämätöntä päämiehen etujen kannalta. Edunvalvontaa voidaan pitää välttämättömänä oikeastaan vain silloin, kun se nähdään tarpeellisenä päämiehen etujen suojaamiseksi joko hänen itsensä tai ulkopuolisen vaaraa aiheuttavilta toimenpiteiltä. Edunvalvonnan tarpeellisuutta tuleekin tarkastella vain päämiehen eli valvottavan näkökulmasta. (KKO 2009:7.)

Perheessämme on vaikeasti kehitysvammaisen teini-ikäinen poika, joten edunvalvonta on meille itsellemme ajankohtainen asia melko pian. Asian omaehtaisuus innosti minua valitsemaan tämän aiheen opinnäytetyöksi. Opinnäytetyö käsittelee vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen, täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymistä, mitä siinä tulee ottaa huomioon ja siihen mahdollisesti liittyviä ongelmia.

Opinnäytetyön tarkoitus on antaa tietoa kehitysvammaisten nuorten edunvalvonnan määräytymisestä esimerkiksi niille vanhemmille, joille edunvalvonta on ajankohtainen asia heidän omassa elämässään. Työssä avataan, mitä tarkoittaa kehitysvammaisuus ja sen eri tasot, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus ja oikeus oman elämän päätöksiin sekä miten edunvalvonta vaikuttaa niihin. Edunvalvonnan tarkoitus ja sen eri muodot esitellään työssä lyhyesti. Lisäksi kerrotaan, miten edunvalvontaa haetaan, millaisissa tilanteissa päämiestä voidaan kuulla tai milloin kuulemisesta voidaan luopua edunvalvontasiassa, edunvalvojan määräämisestä, edunvalvojaan liittyvistä kriteereistä, huoltajasta edunvalvojana, yleisestä edunvalvojasta sekä toimintakelpoisuuden rajoittamisesta.

Opinnäytetyön liitteeksi on tehty selkeä ja helppolukuinen opas kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Toivon opinnäytetyön hyödyttävän kehitysvammaisia nuoria ja heidän huoltajiaan tilanteessa, jossa edunvalvonta tulee ajankohtaiseksi. Työn toimeksiantajana toimii Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Opinnäytetyön tutkimusongelma ja toteutus

Opinnäytetyön tavoitteena on saada vastauksia oikeuslähteiden ja asiantuntijahaastatteluiden avulla tutkimusongelmaan: Mitä tulee ottaa huomioon vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisessä ja mitä ongelmia siihen mahdollisesti liittyy? Lisäksi opinnäytetyön liitteeksi on tehty selkeä ja helppolukuinen opas kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen empiirinen oikeustutkimus, jonka empiriaosuus toteutetaan lomakehaastattelujen avulla. Teoriaosuuden lähdeaineistona käytetään oikeuslähteitä, joita ovat etenkin lait ja säädökset. Muina lähteinä käytetään muun muassa lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta, oikeustapauksia sekä kehitysvammaisuuteen liittyvää tietokirjallisuutta. Työn teoriaosuudessa keskitytään tilanteeseen, jossa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen nuori ei ole itse kykenevä tekemään päätöksiä tai muodostamaan mielipidettä esimerkiksi siitä, kuka toimii nuoren edunvalvojana ja miten raha-asioita tulisi hoitaa.

Opinnäytetyön teoriaosassa avataan, mitä tarkoitetaan kehitysvammaisuudella, yhdenvertaisuudella, itsemääräämisoikeudella ja edunvalvonnalla. Lisäksi siinä selvitetään, miten yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus ja edunvalvonta liittyvät toisiinsa sekä vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen henkilön

elämään. Edunvalvontaa koskevaa teoriaa täydennetään asiantuntijahaastatteluiden avulla saaduilla empiirisillä havainnoilla luvussa 6.

2.2 Opinnäytetyön toimeksiantaja

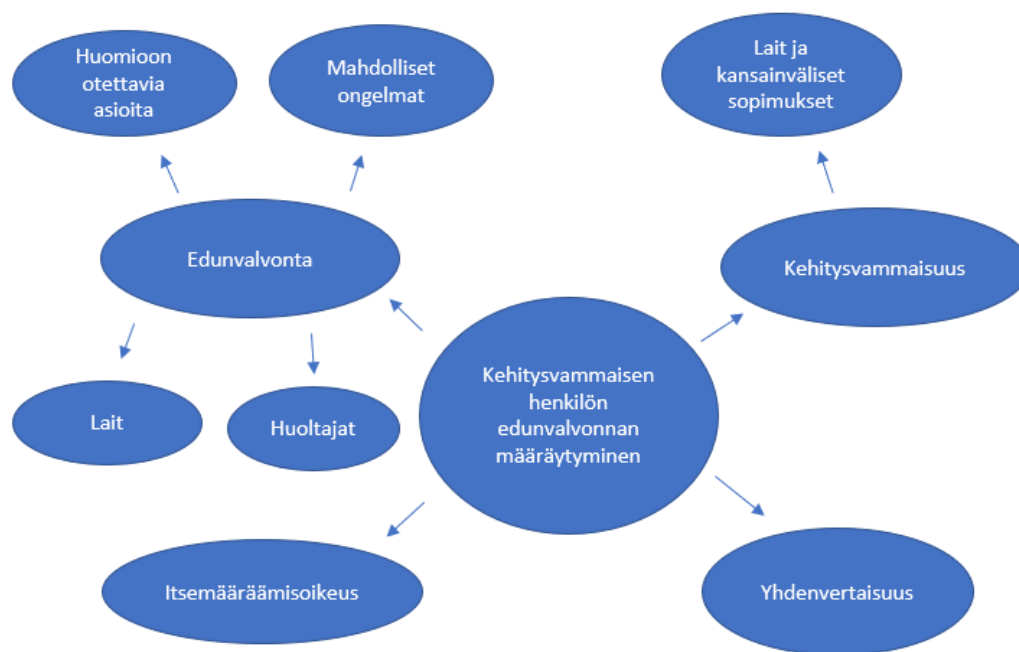
Työn toimeksiantaja Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry on Tampereella toimiva paikallisyhdistys, joka toimii kehitysvammaisten ihmisten ja heidän omaistensa oikeuksienvälöntä- ja tukiyhdistyksenä. Yhdistyksen perustehtävänä on edistää ja valvoa kehitysvammaisten henkilöiden, heidän perheidensä ja läheistensä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja elämänlaatua toimialueellaan. Yhdistys on perustettu 1961 ja siihen kuuluu noin 780 jäsentä. Tukiyhdistys järjestää monipuolista toimintaa muun muassa oikeuksien- ja edunvalvontaa, perheiden ohjausta ja neuvontaa, teema- ja vanhempainiltoja, koulutus- ja infotilaisuuksia ajankohtaisista aiheista, perheleirejä, harrastekurssi- ja leiritointia, tilapäishoidon viikonloppuleirejä, VirikeVilma- ja VirikeVille-toimintaa, retkiä ja risteilyjä, jäsenistön ulkomaanmatkoja sekä muuta vapaa-ajantoimintaa. Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry:n toimintaan ovat kaikki tervetulleita eikä osallistuminen ole sidottu yhdistyksen jäsenyyteen. Toiminnasta kiinnostuneet, opiskelijat, alan työntekijät, kehitysvammaiset tai erityistä tukea tarvitsevat henkilöt ja heidän läheisensä voivat liittyä yhdistyksen jäseniksi. (Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry:n www-sivut 2021.)

Toimeksiantaja Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry kokee edunvalvontaan liittyvän oppaan tarpeelliseksi, koska he saavat asiasta kyselyitä. Opinnäytetyö toimii kokonaisuudessaan laajempaa oppaana ja lisäksi liitteeksi on tehty selkeä ja lyhyt tietopaketti kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Tätä tiivistä opasta toimeksiantajan on tarkoitus jakaa jäsenilleen ja muille opasta tarvitseville.

2.3 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys

Kehitysvammaisen nuoren edunvalvonnan määräytymiseen vaikuttavat Suomen perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki, laki holhoustoimesta, laki

kehitysvammaisten erityishuollosta ja yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Lähdemateriaalina teoriaosuudessa käytetään muun muassa edunvalvontaoikeuteen liittyviä teoksia, kuten Välimäen (2013) Edunvalvontaoikeus ja Tornbergin ja Kuulialan (2015) Suomen edunvalvontaoikeus.

Kuvio 1. Teoreettinen viitekehys

Kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvontaan liittyviä keskeisiä peruskäsitteitä ovat kehitysvammaisuus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus ja edunvalvonta. Opinnäytetyön teoriaosassa selvitetään, mitä tarkoitetaan kehitysvammaisuudella sekä miten edunvalvonta ja edunvalvojan määrääminen liittyvät vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän henkilön elämään. Työssä pyritään avaamaan myös sitä, miten henkilön yhdenvertaisuus ja itsemääräämisoikeus tulee ottaa huomioon vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen henkilön edunvalvonnan määräytymisessä sekä millä perusteella edunvalvoja valitaan.

2.4 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät

2.4.1 Teoreettinen tutkimusmenetelmä

Tutkimusotteeksi kutsutaan menetelmien kokonaisuutta, jolla ratkaistaan tutkimusongelma. Opinnäytetyön tekijän täytyy heti opinnäytetyötään aloittaessaan valita työhönsä sopiva tutkimusote. Lisäksi valinnat täytyy aina pystyä perustelemaan ja valinnan lopputuloksen täytyy soveltua ilmiöön tai tutkimusongelmaan. Menetelmän tulee tuottaa sellaista tietoa, joka on ongelman ratkaisun kannalta oikeanlaista. Kokonaisuutta, jolla ongelmaan saadaan ratkaisu, kutsutaan tutkimusotteeksi. Se koostuu tiedonkeruu- ja analyysimenetelmistä. Tutkimusote voi olla joko kvalitatiivinen eli laadullinen tai kvantitatiivinen eli määrällinen. (Kananen 2015, 63.) Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään, mistä ilmiöstä on kyse (Kananen 2015, 71). Tämä opinnäytetyö toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena opinnäytetyönä, jossa asiantuntijahaastatteluiden avulla pyritään saamaan tarvittavaa tietoa ja kokemuksia kehitysvammaisen nuoren edunvalvonnan määräytymisestä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää. Pyrkimyksenä on tutkia kohdetta niin kokonaisvaltaisesti kuin se on mahdollista. Myös arvot muovaavat pyrkimyksiämme ymmärtää niitä ilmiöitä, joita tutkimme. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii paremminkin löytämään tai paljastamaan tosiasioita kuin todentamaan väittämiä, jotka ovat jo olemassa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 161.)

Oikeustieteellisen tutkimusaiheen tulee liittyä jollain tapaa oikeusnormeihin ja yhteiskunnalliseen sääntelyyn tai oikeudelliseen ajatteluun, joita oikeusnormeilla toteutetaan. Oikeustieteellinen tutkimus on enimmäkseen lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Lainoppi perustuu voimassa oleviin oikeuslähteisiin, joita se käyttää etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen määräämässä järjestyksessä. Tärkeimpänä tutkimusongelmana on saada selville käsiteltävän oikeusongelman voimassa oleva oikeuden sisältö. Pyrkimyksenä on selvittää, miten tulisi toimia voimassa olevan oikeuden mukaisesti. Oikeusdogmatiikassa tutkitaan oikeusjärjestykseen kuuluvia sääntöjä ja ennen kaikkea tulkitaan sääntöjen

sisältöä. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 17 ja 20.) Opinnäytetyön teoriaosuudessa käytetään lainopillisia eli oikeusdogmaattisia menetelmiä.

2.4.2 Empiirinen tutkimusmenetelmä

Kokemusperäistä ja havaintoihin perustuvaa eli empiiristä tutkimusta käytetään, kun tutkimuksen kohteena on esimerkiksi ihmisen koko kokemuspiiri. Empiirisen tutkimuksen avulla tuotetaan tietoa todellisuudesta, mutta tiedon luotettavuutta voidaan pohtia kriittisesti. Empiirisessä oikeustutkimuksessa kohteena täytyy olla oikeudellinen ilmiö ja tutkimuksessa täytyy käyttää empiirisen tutkimuksen metodeja, joilla hankitaan ja analysoidaan kokemusperäistä tietoa ja tehdään päätelmiä. Vallitsevaa oikeudellista tilaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä on mahdollista kuvailla käyttämällä empiirisiä menetelmiä. (Keinänen & Vääänen 2016, 246 ja 249.)

Haastattelua voidaan pitää käyttökelpoisena tiedonhankintatapana, jonka avulla voidaan täydentää kirjallisen aineiston tietoa (Husa ym. 2008, 91–92). Tutkimushaastattelusta puhutaan silloin, kun haastattelulla pyritään saamaan mahdollisimman luotettavia ja päteviä tietoja. Lomake- eli strukturoidussa haastattelussa kysymysten ja väitteiden muoto ja esitysjärjestys on ennalta määrätty. Haastattelu tehdään lomakkeen avulla. (Hirsjärvi ym. 2014, 207–208.)

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen empiirinen oikeustutkimus, jonka avulla pyritään tuomaan esille edunvalvonnan määräytymiseen liittyviä asioita. Empiriaosuuden aineistonkeruumenetelmänä käytetään lomakehaastatteluja, jotka toteutetaan asiantuntijahaastatteluina sähköpostitse. Työn on tarkoitus toimia kokonaisuudessaan laajempaan oppaana vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten nuorten vanhemmille tilanteessa, jossa edunvalvonta tulee ajankohtaiseksi nuoren täysi-ikäistyessä. Lisäksi liitteeksi on tehty selkeä ja lyhyt opas kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Tiiviin oppaan on tarkoitus toimia yleisohjeistuksena edunvalvonnan

määräytymiseen liittyen eikä sitä toimeksiantajan toiveesta rajata koskemaan vain vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia nuoria.

Edunvalvontatoimistoihin ja Digi- ja väestötietovirastoon lähetettyjen lomakehaastattelujen tavoitteena on selvittää muun muassa, kuinka yleistä on, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvontaa hoitaa yleinen edunvalvoja ja miten voidaan turvata päämiehen oikeus tehdä omaan elämäänsä liittyviä päätöksiä siinä laajuudessa kuin hän on kykenevä niitä tekemään. Pankeille lähetettyjen kysymysten tavoitteena on selvittää edunvalvonnan välttämättömyyttä vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen henkilön raha-asioiden hoidossa pankin näkökulmasta katsottuna.

Haastattelut toteutettiin sähköpostitse lomakehaastatteluina. Samat kysymykset lähetettiin yhteensä 18 edunvalvontatoimistoon ympäri Suomen. Lomakkeelle laadittiin kuusi kysymystä, jotka liittyvät vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymiseen yleisen edunvalvonnan näkökulmasta. Kyselylomake on opinnäytetyön liitteenä (liite 2). Lisäksi lähetin kolmeen pankkiin kolmen kysymyksen lomakehaastattelun. Kyselylomake on opinnäytetyön liitteenä (liite 3). Digi- ja väestötietoviraston lomakkeessa on viisi kysymystä ja ne ovat yhteneväiset edunvalvontatoimistoihin lähetettyjen kysymysten kanssa. Kyselylomake on opinnäytetyön liitteenä (liite 4).

Edunvalvontatoimistoihin lähetetyistä kysymyksistä saatiin vastauksia 11 edunvalvontatoimistolta. Kysymyksiin vastanneista kuusi on johtavia yleisiä edunvalvojia ja kolme yleistä edunvalvojaa. Kaksi johtavaa yleistä edunvalvojaa ilmoitti kysymyksiin vastaamisen olevan vaikeaa, koska heillä on hyvin vähän vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia päämiehiä. Näin ollen vastauksia lomakkeella oleviin kysymyksiin saatiin yhdeksältä edunvalvontatoimistolta. Lisäksi saatiin vastaus yhdestä pankista. Lopulta päädyttiin lähettämään täydentävä kyselylomake myös Digi- ja väestötietovirastoon, koska kuusi yleistä edunvalvojaa viittasi Digi- ja väestötietoviraston pystyvän vastaamaan heitä tarkemmin osaan kyselylomakkeella olevista kysymyksistä.

3 KEHITYSVAMMAISUUS

3.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä ja luokittelu

Henkilö voidaan määritellä kehitysvammaiseksi, jos seuraavat kriteerit täyttyvät. Henkilön henkisessä kyvykkyydessä ja opituissa elämähallintataidoissa on merkittäviä rajoituksia. Näiden rajoitusten tulee ilmetä viimeistään nuoruusiässä, mikä käytännössä tarkoittaa ennen 18 vuoden ikää. Lisäksi henkilön terveydentilaa ja vamman mahdollista etiologiaa tulee selvittää. (Seppälä 2017, 51.)

Kehitysvammaiset ihmiset muodostavat hyvin epäyhtenäisen väestöryhmän. Noin 10 prosenttia kehitysvammaisista on hyvin vaikeavammaisia mutta suurin osa ihmisistä, joilla on kehitysvammadiagnoosi, on lievästi vammaisia. Jokapäiväinen avun ja tuen tarve on kuitenkin yhteinen tekijä kehitysvammaisten ihmisten elämässä. Toiset heistä tarvitsevat ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa, toiset taas yksilöllistä avustamista tarvittaessa, esimerkiksi raha-asioiden tai oman terveyden hoidossa ja työnteossa. (Seppälä 2017, 10.)

Kehitysvammaisuus tuo mukanaan toimintakyvyn laajoja ja usein eri tavoin elämään vaikuttavia rajoitteita. Kehitysvammaisuus näkyy henkilön kyvyssä suoriutua vuorovaikutustilanteista ja käytännön toimista sekä fyysisen ja sosiaalisen ympäristön hallintataidoissa. Vaikutukset näkyvät myös kyvyssä huolehtia työssäkäynnistä, tiedonhankinnasta, raha- ja aikatauluasioista sekä omasta terveydestä ja hyvinvoinnista. Kun henkilöllä on suuria toimintakyvyn rajoitteita, tarvitsee hän myös enemmän apua ja tukea voidakseen osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa yhteisön ja yhteiskunnan elämään. (Seppälä 2017, 77.)

Maailman terveysjärjestön eli WHO:n kansainvälinen tautiluokitusjärjestelmä ICD-10:n mukaan kehitysvammaisuus luokitellaan asteikolla lievä, keskiasteinen, vaikea ja syvä. Suomessa käytetään samaa kansainvälistä tautiluokitusjärjestelmää. Kehitysvammadiagnoosin määrittämiseen vaaditaan huolellisesti

toteutettu moniulotteinen arvio henkilön toimintakyvystä, sosiaalisesta kyvykkyydestä, asemasta omassa yhteisössään ja terveydentilasta sekä esteettömyys tai rajoittavuudet hänen käyttämässään toimintaympäristössä. (Seppälä 2017, 43.)

3.1.1 Lievä ja keskiasteinen kehitysvamma

Lievä kehitysvamma voi ilmetä oppimisvaikeutena. Tukitoimien avulla lievästi kehitysvammainen henkilö saattaa pystyä suorittamaan opintonsa yleisopetuksen ryhmässä. Yleensä hän kuitenkin tarvitsee myös erityisopetusta. Lievästi kehitysvammainen henkilö suoriutuu useimmiten omin avuin henkilökohtaisista toimistaan ja kykenee vaalimaan hyviä sosiaalisia suhteita. Asuminen onnistuu aikuisena itsenäisesti tai vähän tuettuna. Useimmat lievästi kehitysvammaiset pystyvät tekemään töitä, mutta voivat tarvita opastusta ja valvontaa työnteossa. Lievästi kehitysvammainen henkilö tarvitsee yleensä apua asioimiseen ja palveluiden hankkimiseen. Myös rahankäyttöön hän voi tarvita apua. Hän voi olla helposti johdateltavissa ja vaarassa joutua hyväksikäytetyksi. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 19.)

Keskiasteinen kehitysvamma ilmenee yleensä merkittävänä viiveenä henkilön kehityksessä. Opinnoista selviytyäkseen henkilö tarvitsee erityisopetusta. Keskivaikeasti kehitysvammainen henkilö oppii jossain määrin kommunikoidaan ja huolehtimaan itsestään. Usein keskivaikeasti kehitysvammainen selviää melko itsenäisesti tai jopa itsenäisesti henkilökohtaisista jokapäiväisistä toimista. Aikuisiällä keskivaikeasti kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat eriasteista tukea ja apua elämiseensä ja työskentelyynsä. Keskivaikeasti kehitysvammainen tarvitsee lievästi kehitysvammaiseen verrattuna enemmän apua ja valvontaa asumiseensa. Useimmiten keskivaikeasti kehitysvammainen pystyy työskentelemään ohjatusti työkeskuksessa tai työpaikalla ja kulkemaan itsenäisesti työpaikalleen. (Kaski ym. 2012, 19–20.)

3.1.2 Vaikea ja syvä kehitysvamma

Vaikeasti kehitysvammaisen henkilö tarvitsee kokoaikaisesti apua ja ohjausta. Vahva tuki on tarpeen niin koulussa kuin asumisessa ja työtehtävien suorittamisessa. Lisäksi vaikeasti kehitysvammaiselle henkilölle toisen ihmisen tuki on välttämätöntä ja kuntouttaminen on työlästä. Itsenäisten henkilökohtaisten päivittäisten toimien hoitaminen voi kuitenkin onnistua pitkällä kuntoutuksella. (Kaski ym. 2012, 20–21.)

Henkilö, jolla on syvä kehitysvamma, on täysin riippuvainen toisista ihmisistä ja tarvitsee kokoaikaista hoitoa ja huolehtimista. Kommunikoinnissa, liikkumisessa, henkilökohtaisista toimista huolehtimisessa sekä suolen ja rakon toiminnan hallitsemisessa on vakavia puutteita. Tavoitteena on oppia päivittäisiin elämäntilanteisiin liittyviä asioita sekä kehittää liikunnallisia ja kommunikaatioon liittyviä perusvalmiuksia. Syvästi kehitysvammaisen voi oppia esimerkiksi syömään omatoimisesti tai suoriutumaan yksinkertaisista työtehtävistä. Asumisessa ympärivuorokautinen valvonta on välttämätöntä. (Kaski ym. 2012, 21.)

3.2 Avun ja tuen tarpeen mukainen luokittelu

Kehitysvammaisuuden eri asteiden luokittelua, joka perustuu avun ja tuen tarpeisiin, ei ole vielä virallisesti olemassa, mutta tarvetta siihen olisi. Avun ja tuen tarpeeseen perustuva luokittelu auttaisi älykkyydosamäärään perustuvaa luokittelua paremmin näkemään kehitysvammaiset ihmiset ja heidän erilaiset avun ja tuen tarpeensa. Seuraavassa jäsennyksessä avun ja tuen tarpeet on jaettu viiteen eri tasoon. (Seppälä 2017, 77.)

Tason 0 mukaan kehitysvammaisen henkilö suoriutuu itsenäisesti tai oman tukiverkon ajoittaisella tuella. Vuosittainen seuranta ja palvelutarpeen arviointi on tarpeellista, vaikka henkilö ei tällä hetkellä tarvitsisi tukipalveluita. Tilanne voi kuitenkin muuttua, jolloin tukipalvelut voivat tulla kyseeseen. (Seppälä 2017, 77.)

Tasolla 1 henkilö tarvitsee tukea jokin verran. Useimmissa asioissa käytännön toimintakyky on suhteellisen hyvä ja henkilö suoriutuu itsenäisesti useimmista päivän toimista. Apua hän tarvitsee muun muassa raha-asioiden hoidossa, hankinnoissa, aikataulutuksissa ja viranomaisasioinnissa. (Seppälä 2017, 77.)

Tasolla 2 kehitysvammainen henkilö tarvitsee paljon tukea. Käytännön toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi hän tarvitsee apua ja tukea ainakin joissakin asuminen, työskentelyyn tai vapaa-aikaan liittyvissä toimissa. Henkilö tarvitsee tukea päivittäin mutta ei jatkuvasti. Useimmissa tilanteissa riittää sanallinen ohjaus. Käytännön apua hän tarvitsee muutamissa tilanteissa ja asioissa. (Seppälä 2017, 78.)

Tason 3 mukaan henkilö tarvitsee erittäin paljon tukea. Avun tarve on laaja-alaista ja intensiivistä useimmissa päivittäisissä toimissa. Toisten apu on välttämätöntä monimutkaisemmissa tehtävissä ja asioissa. Henkilö suoriutuu itsenäisesti korkeintaan joistakin perustoiminnoista, kuten syömisestä, joidenkin vaatekappaleiden pukemisesta ja riisumisesta tai yksinkertaisista asioista. (Seppälä 2017, 78.)

Tasolla 4 henkilö tarvitsee hoivaa. Toisten ihmisten apu on hänelle välttämätöntä kaikissa toiminnoissa. Henkilö tarvitsee intensiivistä ja kaiken kattavaa huolenpitoa selviytyäkseen. (Seppälä 2017, 78.)

4 YHDENVERTAISUUS JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

4.1 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuusoikeudet eivät yleensä takaa ihmisille erityistä aineellista oikeutta, mutta ne vaativat ihmisten tasaveroista kohtelua (Husa & Pohjolainen 2014, 187). Ihmisarvon käsitteellä viitataan kaikkien ihmisten periaatteelliseen yhdenvertaisuuteen. Vaatimus ihmisarvon loukkaamattomuudesta on

eräänlainen kattosäännös muihin perusoikeuksiin verrattaessa. Ihmisarvon kunnioittamisella pyritään turvaamaan yksilön itsemääräämisoikeus. Kunnioittaminen ei ole pelkästään ihmisen kunnian suojaa, vaan se tarkoittaa myös ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden laajaa huomioon ottamista yksilöön liittyvissä asioissa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 19.)

Suomen perustuslain 6 §:ssä todetaan, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielihiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Suomen perustuslaki 731/1999, 6 § 1–2 mom.) Perustuslain yhdenvertaisuussäännössä vaaditaan ihmisten oikeudellista yhdenvertaisuutta. Samalla se pitää sisällään ajatuksen todellisesta tasa-arvosta. (Husa & Pohjolainen 2014, 188.)

Yhdenvertaisuuslailla pyritään edistämään henkilöiden yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään syrjintää sekä tehostamaan syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 1 §). Yhdenvertaisuuslaki pyrkii suojelemaan etenkin etniseltä syrjinnältä, mutta sitä sovelletaan laajemminkin. Syrjintä on kiellettyä esimerkiksi vammaisuuden perusteella. (Husa & Pohjolainen 2014, 192.)

Hallintolain mukaan viranomaisen tulee kohdella hallinnossa asioivia tasapuolisesti ja käyttää toimivaltaansa ainoastaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien täytyy olla puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. (Hallintolaki 434/2003, 6 §.) Yhdenvertaisuusperiaate, joka on määritelty hallintolain 6 §:ssä, täsmentää perustuslaissa olevia vaatimuksia hallintotoiminnan kannalta katsottuna ja se koskee kaikkea viranomaistoimintaa riippumatta siitä, millainen toiminnan sisältö tai muoto on. Vaatimusta yhdenvertaisesta kohtelusta täytyy soveltaa kaikkiin käsiteltävässä asiassa asianosaisina oleviin sekä niihin, joihin asian käsittely mahdollisesti vaikuttaa. (Mäenpää 2016, 83.)

4.2 Itsemääräämisoikeus

YK:n yleissopimus, joka koskee vammaisten henkilöiden oikeuksia, hyväksyttiin 13.12.2006. Sopimuksen kolmannessa artiklassa todetaan yleissopimuksen periaatteina olevan a) henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden, mukaan lukien vapaus tehdä omat valintansa, ja riippumattomuuden kunnioittaminen; b) syrjimättömyys; c) täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan; d) erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta ja ihmiskuntaa; e) mahdollisuuksien yhdenvertaisuus; f) esteettömyys ja saatavuus; g) miesten ja naisten välinen tasa-arvo; h) vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016, 3 artikla.)

Itse määrääminen kuuluu itsemääräämisoikeuteen. Itsemääräämisellä tarkoitetaan kykenevyyttä tehdä päätöksiä ja toteuttaa tehtyjä päätöksiä. Itsemääräämisen kohteella tarkoitetaan asiaa, johon henkilöllä on valtaa. Henkilöllä täytyy olla kykyä ja valtaa tehdä päätös jossain asiassa, jotta hän olisi kykenevä itse määräämään siitä. (Tornberg 2012, 121.) Edunvalvonnan avulla turvataan henkilön yhdenvertaista asemaa verrattuna niihin henkilöihin, jotka pystyvät hoitamaan asiansa itse (Tornberg 2012, 49). Itsemääräämisoikeuteen ja yksilöiden väliseen yhdenvertaisuuteen puututaan aina otettaessa kantaa henkilön oikeudelliseen toimintakelpoisuuteen (Tornberg & Kuuliala 2015, 109).

Edunvalvontajärjestelmän kannattelevaksi periaatteeksi on noussut itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 389). Itsemääräämisoikeus ilmenee monien eri perusoikeuksien kautta, mutta se ei ilmene suoraan perusoikeuksista. Henkilön oikeuksien ja vapauksien turvaaminen on osa itsemääräämisoikeutta. (Tornberg 2012, 225.) Itsemääräämisoikeus on päätöksiä johdettava periaate ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista voidaan pitää yhtenä keskeisimpänä välineenä ihmisarvon kunnioittamisessa. Edunvalvonnalla puututaan itsemääräämisoikeuteen samalla tavalla kuin

esimerkiksi henkilöä pakkohoitoon määrätessä. Henkilö, jolle edunvalvoja määrätään, menettää aina osan itsemääräämisoikeudestaan. Itsemääräämisoikeus on mahdollista jakaa persoonallisuus- ja yleisten oppien mukaan viiteen perusosaan. Näitä ovat 1) oikeus sisäiseen vapauteen, 2) oikeus ulkoiseen vapauteen, 3) oikeus kompetenssiin, 4) oikeus valtaan sekä 5) oikeus tietoon. (Tornberg & Kuuliala 2015, 22.)

Kun henkilölle määrätään edunvalvoja, tarkoittaa se aina myös puuttumista sisäiseen ja ulkoiseen vapauteen. Sisäinen ohjautuvuus, joka kuuluu itsemääräämisoikeuden toteuttamiseen, turvaa oikeuden sisäiseen ja ulkoiseen vapauteen. Sisäinen ohjautuvuus tarkoittaa sitä, että henkilö voi ilmaista päätöksillään itseään ja tehdä aitoja valintoja, joista hän myös kantaa itse vastuun. Muun muassa yhdenvertaisuus-, tasa-arvo-, sananvapaus-, uskonnonvapaus- ja kunnianloukkaussäännöksillä turvataan henkilön oikeutta sisäiseen vapauteen perusoikeuksien tasolla. Oikeutta ulkoiseen vapauteen suojataan ihmis- ja perusoikeustasolla oikeudella liikkua ja valita asuinpaikkansa vapaasti sekä oikeudella fyysiseen koskemattomuuteen. Etenkin ruumiillista koskemattomuutta ja kotirauhaa koskevilla säännöksillä suojataan ulkoista vapautta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 22–23.)

Oikeudella kompetenssiin eli kelpoisuuteen tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on oikeus määrätä tahdonilmaisuuksillaan omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan (Välimäki 2013, 35). Muiden henkilöiden täytyy edesauttaa henkilön kykyä ajatella, tehdä päätöksiä ja toimia itsenäisesti. Toiset eivät saa tehdä mitään sellaista, mikä vähentää henkilön kykyä toimia edellä mainituissa asioissa. Henkilön ollessa kykenemätön tai hänen tarvitessaan tukea kelpoisuutensa käyttöön tarvitaan tilanteita turvaamaan edunvalvontaa koskevaa lainsäädäntöä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 24.)

Oikeus määrätä omasta ruumiista, terveydestä ja itseään koskevista tiedoista tarkoittaa oikeutta valtaan. Yksilöllä on oikeus vaikuttaa tietojensa käsittelyyn sekä valvoa tietojensa käsittelyä. Yksityiselämän suoja, viestinnän luottamuksellisuus ja henkilötietojen suoja kuuluvat yksilön itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden piiriin. Oikeus valtaan ja oikeus kelpoisuuteen ovat lähellä

toisiaan. Yksilö ei voi määrätä asioistaan itse, jos hänellä ei ole sekä oikeus kelpoisuuteen että oikeus valtaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 24–25.)

Myös oikeus tietoon on lähellä kelpoisuutta ja valtaa. Yksilöllä täytyy olla asianmukaista tietoa niin itsestään ja yhteiskunnasta kuin eri yhteisöistä ja mahdollisesti myös muista kansalaisista, jotta hän pystyisi päättämään sekä itseään että yhteiskuntaa koskevista asioista. Viranomaisen on otettava huomioon, että tiedon tarve ja kyky vastaanottaa tietoa on henkilöiden välillä erilainen. Yksi itsemääräämisoikeutta tukeva oikeus, julkisuusperiaate, turvaa oikeutta tietoon lainsäädännön tasolla. Henkilöllä on myös oikeus saada tietoa, siitä, miten ja missä häntä koskevia tietoja käsitellään. Holhustoimilain asettamalla edunvalvojan yhteistoimintavelvollisuudella päämiehen kanssa tarkoitetaan sitä, että päämiestä on kuultava ja että ennen oman mielipiteensä ilmaisemista hänellä on oikeus saada edunvalvojalta tietoa päätettävästä asiasta. Päämies on oikeutettu samaan tiedollista tukea edunvalvojaltaan ennen päätöksentekoa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 25–26.)

4.3 Oikeus oman elämän päätöksiin

Kehitysvammaisten erityishuoltolain 42 §:n mukaan erityishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, 42 §.) Edunvalvonnan näkökulmasta katsottuna edunvalvojan täytyy kunnioittaa päämiestä yksilönä ja päämiehellä täytyy olla mahdollisuus osallistua omien kykyjensä mukaisesti asioidensa hoitoon ja päätöksentekoon (Tornberg & Kuuliala 2015, 395).

Tukea tarvitsevalle henkilölle annettava tuki voi olla fyysistä, käytännöllistä tai henkistä. Henkilö voi tarvita apua liikkumisessa, käytännön toimissa sekä kommunikoinnissa. Tuki voi tarkoittaa niin apuvälineiden järjestämistä ja niiden käytössä opastamista kuin tiedon hankkimista ja hyödyntämistä, valintojen ja päätösten pohtimista ja apua henkilön omaa elämää koskeviin ratkaisuihin. Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisten perusoikeuksien ja oikeuden oman elämänsä päätöksiin tultua työtä ohjaaviksi perusarvoiksi tuettu päätöksenteko on noussut entistään tärkeämmäksi asiaksi. (Seppälä 2017, 41.)

5 EDUNVALVONTA

5.1 Edunvalvonnan tarkoitus ja muodot

Edunvalvonta liittyy moniin perusoikeuksiin, jotka kuuluvat kaikille. Edunvalvontaa koskevalla lainsäädännöllä on aina vaikutuksensa yksilön oikeusasemaan. Edunvalvojan määrääminen vaikuttaa etenkin henkilön itsemääräämisoikeuteen, joka on yksilön aseman oikeudellisen sääntelyn peruspilari. (Tornberg & Kuuliala 2015, 9.)

Holhustoimilaissa todetaan, että holhustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Jos jonkun etua on valvottava muussa kuin taloudellisessa asiassa, holhustoimi huolehtii siitä siltä osin kuin jäljempänä säädetään. (Laki holhustoimesta 442/1999, 1 §.) Holhustoimen pääasiallinen tehtävä on valvoa, että jokaisessa vaiheessa toimitaan kyseessä olevan päämiehen intressien mukaisesti. Päämiehen intressi onkin edunvalvonnan kantava periaate holhustoimilaissa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 32–33.)

Holhustoimilain mukaan täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus,

jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena (Laki holhoustoimesta, 42 §). Varsinaisia huoltotehtäviä säännös ei kuitenkaan velvoita suorittamaan, vaan edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehen huollon tarve tulee laitettua alulle. Huolenpitovelvollisuus on edunvalvojalla silloinkin, kun edunvalvoja ei ole saanut määräystä edustaa päämiestään tämän henkilöä koskevassa asiassa. Edunvalvojan on hankittava päämiehen suostumus toimenpiteelle silloin, kun hänellä ei ole määräykseen nojaavaa kelpoisuutta päämiehensä asiassa. Päämiehen ollessa kykenemätön ymmärtämään asian merkitystä häntä koskevassa asiassa tulee edunvalvojan hankkia tuomioistuimen päätös oikeudesta edustaa päämiestä, jotta päämiehen edut voidaan turvata. (HE 146/1998, 51.)

Lievimmän riittävän suojakeinon periaate rajoittaa edunvalvontaoikeudessa kontrolloinnin mahdollisuuksia. Viimesijaisuuden periaate, jolla tarkoitetaan sitä, että asioiden hoituessa jollain muulla tavalla edunvalvojaa ei määrätä, täytyy huomioida harkittaessa edunvalvojan määräämistä. Edunvalvojan tehtävän määrittämiseen vaikuttaa vaade lievimmästä riittävästä suojakeinosta, eikä edunvalvojan tehtävän tule olla laajempi kuin päämiehen tilanne vaatii. Tehtävän laajuuden määrittelyyn vaikuttaa tasapainottelu itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittamisen sekä henkilön suojan tarpeen välillä. Lisäksi siihen liittyy tasapainottelu menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden ennakoitavissa olevien tilanteiden välillä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 28–29.)

Tärkein jako edunvalvontamuotojen välillä liittyy siihen, rajoitetaanko päämiehen toimintakelpoisuutta vai tyydytäänkö pelkästään edunvalvojan määräämiseen. Edunvalvontamuotojen erotteluperusteena voidaan käyttää sekä päämiehen kelpoisuuden rajoittamisvaihtoehtoja että edunvalvojan kelpoisuuden laajuutta. Edunvalvontamuodot, joissa päämiehen kelpoisuutta ei ole rajoitettu, ovat erityinen tukeva edunvalvoja ja yleinen tukeva edunvalvoja. Silloin kun päämiehen kelpoisuutta on rajoitettu, edunvalvontamuotoja on neljä: erityinen yhdessä toimiva edunvalvoja, yleinen yhdessä toimiva edunvalvoja, erityinen yksin toimiva edunvalvoja sekä yleinen yksin toimiva edunvalvoja. (Tornberg & Kuuliala 2015, 275–276.)

Lievimmän riittävän suojakeinon valitsemiseen liittyy edunvalvonnan asteittaisuus. Puututtaessa päämiehen toimintakelpoisuuteen puututaan aina myös hänen itsemääräämisoikeuteensa. Edunvalvontajärjestelmä voi olla vähintäänkin kuusiportainen. Erityinen tukeva edunvalvoja määrätään päämiehen avuksi jotain tiettyä asiaa varten. Tällöin edunvalvoja tukee päämiestään neuvon ja ohjeistaen siinä asiassa, joka hänen tehtäväkseen on määrätty. Yleisen tukevan edunvalvojan tehtäviin kuuluvat kaikki päämiehen omaisuuden ja taloudellisten asioiden hoitoon liittyvät toimet. Erityinen yhdessä toimiva edunvalvoja toimii tietyissä asioissa yhdessä päämiehensä kanssa. Niiltä osin päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Yleinen yhdessä toimiva edunvalvoja toimii kaikissa päämiehen asioita koskevissa asioissa yhdessä päämiehensä kanssa. Erityinen yksin toimiva edunvalvoja hoitaa tietyt taloudelliset tai omaisuuden hoitoon liittyvät asiat itsenäisesti niissä asioissa, joissa päämiehen kelpoisuus on poistettu. Yleinen yksin toimiva edunvalvoja määrätään silloin, jos päämies julistetaan vajaavaltaiseksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 29–30.)

Käytännön tasolla yksittäisten tapausten räätälöidyt edunvalvontamuodot eivät ole toteutuneet käräjäoikeuksissa, vaikka se on ollut holhoustoimilain tavoitteena. Lain mukaan päämiehen edunvalvonnan tarve tulisi selvittää yksilöllisesti kunnioittamalla lievimmän puuttumisen periaatetta. Tällöin tuomioistuinten määräyksetkin olisivat yksilöllisiä. Suurimassa osassa edunvalvontajuttuja käräjäoikeudet antavat käytännössä rutiininomaisesti yleisen tukevan edunvalvojan määräyksen, jolloin edunvalvoja edustaa päämiestään tämän varallisuutta koskevissa asioissa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 276.)

5.2 Edunvalvonnan hakeminen

Jos henkilö hakee itselleen edunvalvojaa, hän voi toimittaa hakemuksen joko Digi- ja väestötietovirastoon tai käräjäoikeudelle. Holhousviranomaisen eli Digi- ja väestötietovirasto voi holhoustoimilain 12 §:n mukaan määrätä edunvalvojan vain siinä tapauksessa, että edunvalvontaa itselleen hakeva henkilö

on kykenevä ymmärtämään asian merkityksen ja että hän nimeää tietyn henkilön määrättäväksi edunvalvojakseen. Jos taas edunvalvonnan tarpeessa olevan henkilön läheinen tai esimerkiksi terveystietoviranomainen tekee edunvalvontaa koskevan ilmoituksen Digi- ja väestötietovirastolle, virasto selvittää henkilön edunvalvonnan tarpeen ja tekee tarvittaessa hakemuksen kärjäoikeudelle (Laki holhustoimesta, 12 §; Oikeuslaitoksen www-sivut 2021). Tällöin kärjäoikeus antaa määräyksen edunvalvojan tehtävään (Kangas 2019, 213).

Holhustoimilain 72 §:ssä säädetään, että edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevan hakemuksen kärjäoikeudelle voi tehdä Digi- ja väestötietovirasto tai se, jonka edun valvomisesta on kysymys, taikka tämän edunvalvoja, vanhempi, aviopuoliso, lapsi tai muu läheinen (Laki holhustoimesta, 72 §). Oikeudenkäymiskaari 10 luku 15 §:n mukaan hakemus, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai vapauttamista taikka toimintakelpoisuuden rajoittamista tai rajoituksen poistamista tai muuttamista tutkitaan kärjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä sillä, jonka etua on valvottava, on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 10 luku 15 §).

5.3 Päämiehen kuuleminen ja kuulemisesta luopuminen

Henkilön oikeudelliseen toimikelpoisuuteen mahdollisesti vaikuttava menettely on sellainen, jossa henkilöllä on oikeus tulla henkilökohtaisesti kuulluksi. Jos alaikäiselle ollaan määräämässä edunvalvojaa, täytyy alaikäisen huoltajalla olla aina mahdollisuus tulla kuulluksi. Tilanteet, jossa päämiestä kuullaan, voidaan ryhmitellä esimerkiksi kuulemiseen riidattomassa ja selvässä asiassa, kuulemiseen epäselvässä mutta riidattomassa asiassa, kuulemiseen riitaisessa asiassa sekä niihin tilanteisiin, joissa päämiehen kuulemisesta on mahdollista luopua kokonaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 187, 196 ja 198.) Koska opinnäytetyö käsittelee vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen nuoren edunvalvontaa, avataan kuulemista ainoastaan niissä tilanteissa, joissa päämiehen kuulemisesta voidaan luopua.

Holhustoimilain 82 §:ssä säädetään, että käräjäoikeus voi omasta aloitteestaan määrätä oikeudenkäyntiä varten oikeudenkäyntiavustajan tai edunvalvojan sille, jonka edunvalvontaa hakemus koskee, jos se on tämän oikeusturvan kannalta tarpeellinen (Laki holhustoimesta, 82 §). Jos käräjäoikeus katsoo, että hakemus voidaan hyväksyä ja ettei prosessiedunvalvojaa tarvitse määrätä päämiehen oikeusturvan kannalta, käräjäoikeuden on mahdollista luopua kuulemisesta (Tornberg & Kuuliala 2015, 224).

Päämiehen kuulemisesta voidaan luopua, jos kaksi edellytystä täyttyy. Ensimmäinen edellytys liittyy siihen, että päämiehen tilan vuoksi tiedoksianto kuulemistilaisuuden varaamisesta ei ole voitu toimittaa päämiehelle. Toinen edellytys vaatii, että päämiehen oikeusturvan kannalta ei ole tarpeellista määrätä prosessiedunvalvojaa. Yleensä päämiehen oikeusturva ei vaadi prosessiedunvalvojan määräämistä, mikäli seuraavat neljä ehtoa täyttyvät. Ensimmäiseksi edunvalvonnan tarve ja laajuus osoitetaan ristiriidattomasti lääkärinlausunnossa ja muussa selvityksessä. Toiseksi hakija on pyrkinyt selvittämään päämiehen kannan edunvalvontaan ja tästä selvityksestäkin ilmenee, että päämiehen tilan vuoksi hänen mielipidettään ei voida selvittää. Kolmanneksi päämiehen läheiset eivät ole vastustaneet haettua edunvalvontaa. Neljänneksi edunvalvoja, jota hakemuksessa on esitetty, on sopiva ja kykenevä tehtävään. (Tornberg & Kuuliala 2015, 225.)

5.4 Edunvalvojan määrääminen

Päämiehen tueksi ja avuksi holhustoimilain 8 §:n perusteella määrätty edunvalvoja on edunvalvonnan lievin muoto. Tällöin päämiehen omaa toimintakelpoisuutta ei rajoiteta. (Välimäki 2013, 34.) Holhustoimilain 8 § 1 momentin mukaan tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan täysi-ikäiselle, joka sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin (Laki holhustoimesta, 8 § 1 mom.).

Edellytyksenä edunvalvojan määräämiselle on, että henkilö on kykenemätön huolehtimaan omista eduistaan, asioistaan tai varallisuudestaan ja tähän on lääketieteelliset edellytykset. Yleensä lääketieteellinen edellytys edunvalvojan määräämiseksi ja lääketieteellisestä syystä johtuva päämiehen kykenemättömyys selvitetään lääkärinlausunnolla. Laki ei kuitenkaan velvoita henkilöä alistumaan lääkärin tutkimuksiin ja tällöin tuomioistuin joutuukin nojautumaan muuhun todisteluun selvittäessään henkilön kykenemättömyyttä. Tuomioistuin voi määrätä henkilölle edunvalvojan katsottuaan sen aiheelliseksi ja jos henkilö ei vastusta hakemusta. Jos henkilö vastustaa edunvalvojan määräämistä, tulee tuomioistuimen edunvalvojan määräämisen edellytysten lisäksi pohtia vastustuksen aiheellisuutta. Edunvalvoja voidaan määrätä myös henkilön tueksi tai avuksi, jolloin henkilön omaa toimintakelpoisuutta ei rajoiteta, vaan edunvalvoja toimii hänen rinnallaan sekä apuna ja tukena päättämässä oikeustoimista ja hallitsemassa omaisuutta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 277–279.)

5.5 Edunvalvojan kriteerit

Holhustoimilain 5 §:ssä säädetään edunvalvojan edellytyksistä. Lain mukaan edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Sopivuutta arvioitaessa on muun ohella otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus. (Laki holhustoimesta, 5 §.) Edunvalvojaksi määrättävän henkilön tulee täyttää laissa säädetyt edellytykset. Edellytykset on jaettu yleisiin ja erityisiin edellytyksiin. Yleisenä edellytyksenä on täysivaltaisuus ja määrättävän henkilön antama suostumus tehtävään sekä erityisenä edellytyksenä henkilön sopivuus määrättyyn edunvalvojan tehtävään. Edunvalvojan sopivuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon erilaisia harkintakriteereitä. Näitä ovat taito ja kokemus, joita edunvalvojaksi esitetyllä henkilöllä on, sekä edunvalvontatehtävän laatu ja laajuus. Harkintakriteeriluettelo ei ole tyhjentävä ja varsinaisessa edunvalvojan ratkaisutilanteessa apuna voidaan käyttää myös asiantuntevuus-, läheisyys- ja riippumattomuusperiaatetta. (Välimäki 2013, 67.)

Asiantuntevuusperiaatteella tarkoitetaan etenkin taitoa ja kokemusta taloudellisten asioiden hoidossa. Vaativa ja laaja tehtävä vaatii edunvalvojalta helppoa ja suppeaa tehtävää enemmän taitoa ja kokemusta. Asioiden hoidossa voi tilanteesta riippuen korostua joko inhimillinen, sosiaalihuollollinen tai oikeudellinen puoli. Edunvalvojan täytyy ymmärtää yhteiskunnan toimintatavat, eri viranomaistahojen tehtävät, viranomaisten ja luottolaitosten tarjoamat palvelut. Lisäksi edunvalvojan täytyy osata kysyä neuvoa oikeista paikoista. (Välimäki 2013, 67–68.)

Läheisyysperiaatteen mukaisesti edunvalvojan täytyy olla yhteistoiminnassa päämiehen kanssa. Edunvalvojan tulee toimia päämiehen parhaaksi sekä auttaa ja tukea häntä. Päämiestä on kuultava ennen kuin edunvalvoja voi tehdä päätöksen sellaisessa asiassa, joka hänelle kuuluu. Jos päämies uskoo ja luottaa omaan edunvalvojaansa eikä toimi itselleen vahingollisesti tekemällä omin päin oikeustoimia, ei päämiehen toimintakelpoisuutta tarvitse rajoittaa. (Välimäki 2013, 68.)

Sukulaisen valitsemisessa edunvalvojaksi voidaan hyvänä puolena pitää sitä, että luottamuksellisten välien solmiminen voi olla helpompaa sukulaisten kuin vieraiden kesken. Vaarana puolestaan voidaan pitää helposti syntyviä esteellisyytilanteita tai sitä, että suvun etu nousee päämiehen etujen edelle. Edunvalvojan tulisikin kyetä säilyttämään riippumattomuutensa ja itsenäisyytensä, vaikka sukulaiset painostaisivat, ja toimia ainoastaan päämiehen edun mukaisesti. Tällöin riippumattomuusperiaate toteutuu, kuten sen kuuluu toteutua. (Välimäki 2013, 68–69.)

Hyvä edunvalvoja tulee hyvin toimeen päämiehen kanssa ja on riittävän asiantunteva edunvalvontatehtävän vaatimusten mukaisesti. Hän toimii itsenäisesti ja riippumattomasti päämiehen eduksi ja parhaaksi sekä kunnioittaa päämiehen ihmisarvoa ja persoonallisuutta. Edunvalvontatehtävän laatu ja laajuus määrittelee edunvalvojan sopivuuden kyseiseen tehtävään ja usein joudutaan puntaroimaan edellä esiteltyjen ja keskenään ristiriitaisten periaatteiden välillä. Jos tehtävä on taloudellisesti vaativa, korostuvat taloudellinen ja oikeudellinen

asiantuntemus sekä riippumattomuus. Tehtävässä, jossa taloudellisilla asioilla on vähemmän painoarvoa ja jossa huolehditaan myös päämiehen henkilöä koskevista asioista, korostuu sosiaalialan asiantuntemus ja läheisyysperiaate. Edunvalvontatehtävä ei sovi kaikille, koska siinä vaaditaan inhimillisyyttä, kykyä myötäelää, kärsivällisyyttä, päättäväisyyttä ja monipuolista asiantuntemusta. (Välimäki 2013, 69.)

5.6 Huoltaja edunvalvojana

Holhoustoimilaissa todetaan, että alaikäisen edunvalvojina ovat hänen huoltajansa, jollei jäljempänä toisin säädetä. Tuomioistuin voi tämän luvun mukaisesti kuitenkin vapauttaa huoltajan edunvalvojan tehtävästä ja tarvittaessa määrätä muun henkilön alaikäisen edunvalvojaksi. Täysi-ikäisen edunvalvojana on henkilö, jonka tuomioistuin tai holhousviranomainen on tehtävään määrännyt. Tuomioistuin tai holhousviranomainen voi määrätä useampia edunvalvoja ja tarvittaessa päättää tehtävien jaosta edunvalvojien kesken. (Laki holhoustoimesta, 4 §.) Alaikäiset ovat aina vajaavaltaisia ja alaikäisten huoltajat toimivat heidän edunvalvojinaan lain perusteella ilman viranomaismääräystä. Holhoustoimilain perusteella huoltajina toimivat vanhemmat, ellei muuta ole määrätty. Vajaavaltaisuus, joka perustuu alaikäisyyteen, päättyy, kun vajaavaltaisesta tulee täysi-ikäinen eli 18-vuotias. (Välimäki 2013, 58.)

Alaikäiselle vajaavaltaiselle 17-vuotiaalle voidaan määrätä edunvalvoja, jos on ilmeistä, että hän tarvitsee edunvalvontaa myös täysi-ikäiseksi tultuaan. (Laki holhoustoimesta, 9 §; Välimäki 2013, 58). Kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren kohdalla edunvalvonta tulee usein ajankohtaiseksi, jos nuori ei ole kykenevä päättämään ja huolehtimaan omista asioistaan. Tällöin edunvalvojana voi toimia esimerkiksi jompikumpi nuoren vanhemmista.

5.7 Yleinen edunvalvoja

Korkeimman oikeuden antamassa ratkaisussa kaupungin virkaholhooja vapautettiin vaikeasti kehitysvammaisen holhoojan tehtävästä ja vaikeasti

kehitysvammaisen veli määrättiin hänen holhoojaksi. Korkein oikeus totesi perusteluissaan muun muassa, että henkilökohtainen tuntemus holhoojaan on pääsääntöisesti toivottavaa ja että yksityishenkilöä voidaankin pitää yleensä sopivampana kuin erityistä virkamiestä hoitamaan holhoojantointia. Lisäksi perusteluissa todetaan, että holhoojaksi voidaan määrätä virkaholhooja vain silloin, kun muuta holhoojaa ei ole mahdollista saada. Veljen ollessa sopiva holhoojaksi korkein oikeus katsoi, että edellytykset virkaholhoojan toimimiselle holhoojana olivat lakanneet ja virkaholhooja vapautettiin holhoojan tehtävästä. (KKO 1997:126.)

Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä määrittelee muun muassa edunvalvontapalveluiden järjestämisen, yleisen edunvalvojan kelpoisuuden ja tehtävät. Lain 16 §:n mukaan määräys edunvalvojan tehtävään annetaan 1 §:n 4 momentin mukaisen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yleiselle edunvalvojalle. Määräys toimitetaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirin työjärjestyksessä määrättyyn edunvalvontatoimistoon tai työjärjestyksessä määrätylle muulle palvelun tuottajalle. Edunvalvontamääräykset jaetaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirin palvelun tuottajien kesken päämiehen kotikunnan, kielen, asian laadun tai muiden vastaavien seikkojen perusteella. Tarkempia säännöksiä edunvalvontamääräysten jakamisesta voidaan antaa oikeusministeriön asetuksella. (Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 477/2016, 16 § 1 ja 2 mom.)

Määräystä edunvalvojan tehtävään ei anneta kenellekään edunvalvontatehtävää hoitavalle henkilökohtaisesti, vaan se annetaan edunvalvontaa tarvitsevan henkilön oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yleiselle edunvalvojalle. Yleisinä edunvalvojina oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä toimivat edunvalvontatoimistojen yleiset edunvalvojat ja muun palvelun tuottajan yleiset edunvalvojat. Pyrkimyksenä on saada menettelystä joustavampi tilanteessa, jossa yleistä edunvalvojaa vaihdetaan. Edunvalvojan vaihtaminen edunvalvontapiirin sisällä ei vaadi tuomioistuinpäätöstä asiasta, kun määräys edunvalvonnasta on annettu piirin yleiselle edunvalvojalle. Edunvalvontapiirin sisällä voidaan päättää, mikä edunvalvontatoimisto tai muu palveluntuottaja alkaa hoitaa edunvalvontaa. (HE 26/2016, 21–22.)

Holhoustoimen voimavaroja on mitoitettu väärin. Tästä johtuen täysi-ikäisen päämiehen ei ole helppoa saada yksilöllistä edunvalvontaa, koska yhdellä yleisellä edunvalvojalla voi olla yli sata päämiestä. Lain mukaan edunvalvojan täytyy huolehtia päämiehensä oikeuksista ja edistää hänen parastaan, mutta yleisellä edunvalvojalla on tähän paljon vähemmän aikaa kuin lakimääräisellä edunvalvojalla perheissä. (Kangas 2019, 218.)

5.8 Toimintakelpoisuuden rajoittaminen

Korkeimman oikeuden antaman ratkaisun mukaan henkilöä, joka ei sairautensa vuoksi ollut kykenevä huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja jolle oli tämän vuoksi määrätty edunvalvoja, ei voitu julistaa vajaavaltaiseksi. Henkilön varallisuusaseman ja tärkeiden etujen ei katsottu olevan vaarassa, vaikka henkilö ei ollut halukas toimimaan yhteistyössä edunvalvojansa kanssa ja vaikka häntä oli vaikea tavoittaa. (KKO 2005:2.)

Holhoustoimilain 18 §:ssä todetaan, että henkilön toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa. Lain mukaan rajoitustoimet voivat tulla kyseeseen, jos täysi-ikäinen on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa eikä edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan. Näiden kolmen edellä mainitun edellytyksen on oltava samanaikaisesti olemassa, jotta toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa. Lain mukaan tuomioistuimien voi rajoittaa henkilön toimintakelpoisuutta päättämällä, että: 1) hän voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa; 2) hänellä ei ole kelpoisuutta tehdä tiettyjä oikeustoimia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan; taikka 3) hänet julistetaan vajaavaltaiseksi. (Laki holhoustoimesta, 18 § 1 mom.; Tornberg & Kuuliala 2015, 299.)

Ensisijaisesti päämiestä tulee suojata määräämällä edunvalvoja siinä tapauksessa, jos täysi-ikäinen henkilö ei pysty huolehtimaan omista asioistaan. Jos edunvalvojan määrääminen ei ole riittävä keino päämiehen suojaamiseksi,

tuomioistuin voi tarvittaessa rajoittaa henkilön toimintakelpoisuutta. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen tulee sopeuttaa niin, että käytetään lievintä mahdollista rajoitusta. Toimintakelpoisuutta voidaankin rajoittaa lähinnä siinä tapauksessa, jos päämies tilastaan huolimatta on aktiivinen toimija ja vahingoittaa omaa taloudellista etuaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 298 ja 300.)

6 ASIANTUNTIJANÄKEMYKSIÄ

Asiantuntijahaastatteluiden avulla pyritään saamaan selville muun muassa onko edunvalvonta aina välttämätöntä vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäisen nuoren kohdalla. Pankeille lähetettyyn lomakehaastatteluun vastasi ainoastaan yksi pankki. Edunvalvontatoimistoihin lähetettyyn lomakehaastatteluun vastasivat sekä johtavat yleiset edunvalvojat että yleiset edunvalvojat. Vastauksia avattaessa ei tehdä jaottelua johtavien yleisten edunvalvojien ja yleisten edunvalvojien välillä, vaan puhutaan vain yleisistä edunvalvojista. Lisäksi vastauksia saatiin Digi- ja väestötietovirastosta.

Pankille suunnatussa lomakehaastattelussa haetaan vastausta kysymykseen, onko edunvalvonta pakollista vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen pankkiasioita hoidettaessa. Pankin vastauksessa todetaan, että alaikäisen lapsen pankkiasioista vastaavat vanhemmat, jotka ovat myös alaikäisen edunvalvojia. He edustavat alaikäistä lastaan ja tekevät oikeustoimia hänen puolestaan. Kun lapsi täyttää 18 vuotta, alaikäisyyteen perustuva edunvalvonta päättyy. Samalla päättyy vanhempien oikeus hoitaa lapsensa pankkiasioita. Edunvalvojaa on kuitenkin haettava, jos täysi-ikäinen nuori ei kykene huolehtimaan asioistaan tai valvomaan omaa etuaan. Täysi-ikäinen, joka ei ole kykenevä tekemään päätöksiä omasta puolestaan eikä pysty hoitamaan omia asioitaan, ei voi myöskään valtuuttaa toista henkilöä hoitamaan asioitaan. Tällöin virallinen valtuutus pankkiasioiden hoitoon saadaan järjestettyä ainoastaan edunvalvojan määräämisen avulla. (Haastateltava 10 2021.)

Ensimmäisessä edunvalvojille ja Digi- ja väestötietovirastolle suunnatussa kysymyksessä kysyttiin, kuinka yleistä on, että yleisessä edunvalvonnassa päämiehenä on vaikeasti tai syvästi kehitysvammainen täysi-ikäistynyt nuori, edunvalvontatoimistojen yhdeksästä vastaajasta kuusi vastasi kysymykseen. Kuukaan edunvalvontatoimistojen vastaajista ei ottanut suoraan kantaa siihen, kuinka yleistä se on, mutta kaikki totesivat, että asiakkaina on myös vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia. Haastateltava 1 toi esiin näkemyksensä, että vanhemmat usein hoitavat edunvalvontaa niin kauan kuin pystyvät. Haastateltava 6 totesi aikuistuvien kehitysvammaisten osuuden uusista päämiehistä olevan hyvin pieni heidän toimistossaan. Haastateltavien 1 ja 6 mukaan kehitysvammaisen henkilö siirtyy päämieheksi yleiseen edunvalvontaan silloin, kun hänen asioistaan huolehtiva vanhempi sairastuu tai ikääntyy niin, että hän ei ole enää kykenevä hoitamaan edunvalvojan tehtävää. Haastateltava 8 totesi yleisen edunvalvojan olevan ikään kuin viimeinen vaihtoehto ja siihen vaikuttavat terveydelliset syyt tai se, että asiat eivät tule muuten hoidetuiksi. (Haastateltavat 1, 6 ja 8 2021.) Digi- ja väestötietoviraston arvion mukaan on kohtuullisen harvinaista, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyneen nuoren edunvalvonta on yleisen edunvalvonnan hoidettavana, jos nuorella on lähiomainen (Haastateltava 11 2021).

Toisessa kysymyksessä haluttiin tietää, tarvitaanko edunvalvojaa aina tilanteissa, jossa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistynyt nuori ei itse kykene päätöksentekoon tai ei ymmärrä, miksi ja miten esimerkiksi raha-asioita hoidetaan. Haastateltavien 1, 7 ja 8 vastauksissa nousi esiin, että jos henkilö ei itse ymmärrä mitään asioidensa hoidosta, esimerkiksi valtakirjan merkityksestä ja sen allekirjoittamisesta, edunvalvojaa, joko läheistä tai yleistä edunvalvojaa, tarvitaan aina. Haastateltava 1 totesi, että tarve edunvalvontaan tulee usein esimerkiksi pankin taholta, koska tiliä ei voi avata tai pankkikorttia hankkia, jos henkilö ei ole itse mukana hoitamassa asiaa ja allekirjoita pape-reitaan. Ei ole uskottavaa, jos henkilö, joka ei itse osaa hoitaa asioitaan, voisi myöskään valtuuttaa ketään hoitamaan niitä. Haastateltava 7:n mukaan nyky-maailma on täynnä juridiikkaa. Joko asiakkaan tai edunvalvojan allekirjoitus vaaditaan moneen paikkaan, esimerkiksi vuokrasopimukseen, pankkitilin avaamiseen ja käyttöön sekä etuuksien hakemiseen. Haastateltava 2:n

käsityksen mukaan edunvalvontaa ei kuitenkaan aina välttämättä tarvita, jos omaiset ovat saaneet tavalla tai toisella kehitysvammaisen tilinkäyttöoikeudet. Tällöin esimerkiksi laskujen maksu onnistuu ilman edunvalvojaa. (Haastateltavat 1, 2, 7 ja 8 2021.)

Digi- ja väestötietoviraston mukaan erityisesti pankkien käytännöt ovat tiukentuneet ja heidän täytyy tunnistaa asiakkaansa, lisäksi asiointi on myös dokumentoitava. Käytännöt voivat olla kuitenkin pienillä paikkakunnilla joustavammat, koska pankit tuntevat asiakkaansa. Edunvalvoja määrätään lähes aina vaikeasti tai syvästi kehitysvammaiselle henkilölle, jos edunvalvojan määrääminen holhousviranomaisessa on laitettu vireille, koska yleensä kevyemmät keinot on jo ennen vireille tuloa selvitetty. (Haastateltava 11 2021.)

Toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevaan kysymykseen vastasi kuusi edunvalvojaa yhdeksästä. Kaikki vastaajat pitivät toimintakelpoisuuden rajoittamista erittäin poikkeuksellisena. Haastateltavat 1, 5 ja 7 totesivat, että toimintakelpoisuutta on syytä rajoittaa ainoastaan silloin, jos henkilö vaarantaa omaa taloudellista tilannettaan toiminnallaan. Haastateltava 5 toi esiin, että käytännössä vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen ei kykene tekemään oikeustoimia, joten myöskään toimintakelpoisuutta ei ole tarvetta rajoittaa. (Haastateltavat 1, 5, ja 7 2021.) Digi- ja väestötietoviraston antamassa vastauksessa toimintakelpoisuuden rajoittamista pidetään hyvin harvinaisena, koska rajoitukseen on yleensä muu syy kuin kehitysvamma (Haastateltava 11 2021).

Kysyttäessä miten yleinen edunvalvoja huomioi vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen päämiehensä mielipiteet ja yksilölliset tarpeet, yleiset edunvalvojat totesivat tapaavansa ja kuulevansa aina uuden päämiehen edunvalvonnan alkaessa saadakseen itse käsityksen, millaisissa asioissa päämiestä voidaan kuulla vai onko päämiehen kuuleminen käytännössä mahdotonta. Lähtökohdana on aina päämiehen etu ja jokaisen päämiehen yksilölliset tarpeet ja mielipiteet pyritään huomioimaan parhaalla mahdollisella tavalla. Mikäli vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen päämies ei itse pysty kertomaan omaa mielipidettään tai ilmaisemaan omia tarpeitaan, on tähän otettu kantaa yleensä

lääkäriinlausunnossa, johon on kirjattu päämiehen mahdollinen kyvyttömyys kommunikointiin puheella tai jollain muulla tavalla. Tällöin yleinen edunvalvoja pyrkii selvittämään päämiehensä mielipiteet ja tarpeet esimerkiksi hoitohenkilökunnan, omaisten tai muiden läheisten kautta. (Haastateltavat 1–9 2021.)

Haastateltavat 1 ja 9 nostivat esille yleisen edunvalvojan suuren asiakasmäärän, joka rajoittaa säännöllistä yhteydenpitoa päämiesten kanssa. Haastateltava 9 kertoi yleisellä edunvalvojalla olevan yleensä noin 230–250 päämiestä, jolloin säännöllinen yhteydenpito päämiehiin on mahdotonta. Haastateltava 1 totesi yleisen edunvalvojan hoitavan pelkästään laskuja, etuuksien hakemista ja muita pakollisia hoidettavia asioita, koska muuhun ei olisi aikaa suuren päämiesmäärän vuoksi. (Haastateltavat 1 ja 9 2021.)

Edunvalvontatehtävän jakaminen on yleisten edunvalvojien mukaan erittäin harvinaista. Haastateltava 1 totesi, että yleensä yleiset edunvalvojat hoitavat vain taloudellisia asioita. Koska yleisellä edunvalvojalla ei ole juurikaan asiantuntemusta päämiehensä henkilökohtaisista, asumiseen tai hoitoon liittyvistä asioista, yleinen edunvalvoja tukeutuu näissä asioissa hoitavan tahon tai läheisten kannanottoihin ratkaistessaan esimerkiksi terveydenhoitoon liittyviä asioita. Joillakin henkilöillä voi olla erikseen määrättyä edunvalvojana sukulainen näitä muita asioita varten, mutta sekin on harvinaista. Haastateltava 3 oli sitä mieltä, että jaettu edunvalvonta ei välttämättä ole edes päämiehen edun mukaista. (Haastateltavat 1–3 ja 5–8 2021.) Digi- ja väestötietoviraston mukaan edunvalvonnan jakaminen yleisen edunvalvojan ja jonkun muun edunvalvojaksi määrätyn kesken tulee yleensä kysymykseen väärinkäytöstilanteissa tai esteellisyyksissä, jolloin edunvalvojan lisäksi päämiehelle on määrätty edunvalvojan sijainen. Digi- ja väestötietoviraston mukaan on kuitenkin vaikea arvioida, kuinka yleistä tällainen jaettu edunvalvonta on. (Haastateltava 11 2021.)

Haasteltava 1 korosti sitä, että olisi hyvä, jos yleinen edunvalvoja voisi muodostaa täysi-ikäisen nuoren, hoitavan henkilökunnan ja omaisten kanssa luottamuksellisen ilmapiirin asioiden hoitamiseksi. Kehitysvammaisen nuoren hyvinvointia ja mahdollista itsenäistymistä edistetään parhaiten, kun keskinäinen

luottamus on kunnossa. Haastateltava 6 nosti esille jokaisen päämiehen oikeuden yksilölliseen ja hänen tarpeidensa mukaiseen edunvalvontaan. Näin ollen kehitysvammaisia henkilöitä ei voida kohdella yhtenäisenä ryhmänä tai yleistää heidän tarpeitaan. (Haastateltavat 1 ja 6 2021.)

Digi- ja väestötietovirasto toivoo, että ehdotettu edunvalvoja perehtyy edunvalvojan tehtävään ja velvollisuuksiin, kuten tilintekovelvollisuuteen. Edunvalvojaksi ehdotettua pyydetään myös selvittämään kevyemmät keinot. Tähän saa apua holhousviranomaisesta. Digi- ja väestötietovirastosta toivotaan, että ilmoitus lähetetään ajoissa, jotta edunvalvonta astuu voimaan heti nuoren täysi-ikäistyttyä. Ilmoituksen mukana tullut lääkärinlausunto nopeuttaa asian käsittelyä. (Haastateltava 11 2021.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kehitysvammaisesta henkilöstä puhutaan silloin, kun hänen henkisessä kyvykkyudessaan ja opituissa elämänhallintataidoissaan on merkittäviä rajoituksia ja nämä rajoitukset ovat ilmenneet ennen täysi-ikäistymistä. (Seppälä 2017, 51.) Kehitysvammaisuus voidaan jakaa neljään eri tasoon: lievään, keskiateiseen, vaikeaan ja syvään kehitysvammaan. Opinnäytetyössä keskityttiin vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten edunvalvontaan ja sen määräytymiseen, koska heidän kohdallaan edunvalvonnan määräytyminen on todennäköisempää kuin lievemmin kehitysvammaisilla henkilöillä.

Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa asettaa eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta (Suomen perustuslaki, 6 §). Tätä täydentää yhdenvertaisuuslaki, jolla pyritään edistämään henkilön yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään syrjintää (Yhdenvertaisuuslaki, 1 §). Itsemääräämisoikeus puolestaan ilmenee useiden eri perusoikeuksien kautta (Tornberg 2012, 225). Kehitysvammaisten erityishuoltolaki edellyttää kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, mielipiteiden ja

toivomusten huomioimista. Henkilön osallistumista ja vaikuttamista omista asioissaan on turvattava. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, 42 §.)

Holhustoimilain mukaan holhustoimen tulee valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan (Laki holhustoimesta 1 §). Edunvalvonnassa tulee aina huolehtia päämiehen edusta. Koska vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen henkilö on itse kykenemätön huolehtimaan omista asioistaan ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, hän tarvitsee yleensä aina edunvalvontaa turvaamaan yhdenvertaista asemaa verrattaessa heihin, jotka kykenevät huolehtimaan omista asioistaan.

Edunvalvontaa tulee tarkastella aina tapauskohtaisesti eikä siihen ole olemassa mitään selkeää kaavaa. Vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen edunvalvonnasta saatava tieto on usein myös ristiriitaista. Edunvalvonnan tarpeen määrittelee oikeastaan ennen kaikkea se, miten raha-asiat pankin kanssa saadaan hoidettua. Yleisten edunvalvojien ja Digi- ja väestötietoviraston haastatteluissa, Kehitysvammaisten tukiliiton verkkokoulutuksessa, TAYS:n Kehitysvammapoliklinikan lääkärin ja toimintaterapeutin sekä kehitysvammaisten nuorten vanhempien kanssa käymissäni keskusteluissa nousi esiin, että mikäli kehitysvammaisen nuoren raha-asioiden hoidosta saadaan sovittua jollain muulla tavalla, ei edunvalvontaa välttämättä tarvita. Pankkien välillä on mitä ilmeisimmin eroja siinä, miten asioita hoidetaan. Pienemmillä paikkakunnilla, joissa asukkaat tuntevat toisensa, vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen henkilön pankkiasioiden hoito saattaa onnistua ilman edunvalvontaa. Ainoassa pankilta saamassani vastauksessa kuitenkin todettiin, että jos kyseessä on täysi-ikäinen henkilö, joka ei ymmärrä omista asioistaan eikä pysty tekemään päätöksiä omasta puolestaan, edunvalvojan määrääminen on ainoa keino hoitaa hänen pankkiasioitaan.

Yleisiltä edunvalvojilta ja Digi- ja väestötietovirastolta saaduista vastauksista voidaan päätellä, että aikuistuvia vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia henkilöitä määrätään yleisten edunvalvojien hoidettavaksi vähän. Yleiseen edunvalvontaan kehitysvammaisen siirtyä päämieheksi yleensä vasta siinä vaiheessa,

kun hänen edunvalvojanaan toimiva vanhempi tai muu läheinen sairastuu tai ikääntyy niin, ettei hän enää pysty hoitamaan päämiehensä asioita. Vaikka aikuistuvien vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten osuus on yleisessä edunvalvonnassa pieni, ovat vaikeasti kehitysvammaiset päämiehet kuitenkin yleinen päämiesryhmä yleisessä edunvalvonnassa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada vastauksia oikeuslähteiden ja asiantuntijahaastatteluiden avulla tutkimusongelmaan: Mitä tulee ottaa huomioon vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisessä ja mitä ongelmia siihen mahdollisesti liittyy? Lisäksi opinnäytetyön liitteeksi laadittiin selkeä ja helppolukuinen opas kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Toimeksiantajan toiveesta opasta ei rajattu koskemaan vain vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia nuoria. Mielestäni onnistuin tavoitteessani suhteellisen hyvin. Edunvalvontaan liittyvän tiedon ristiriitaisuus vaikeutti kuitenkin selkeiden vastauksien saamista. Edunvalvonnan tarpeellisuus onkin kuin veteen piirretty viiva.

Opinnäytetyötä tehdessäni minut yllätti lähinnä etenkin edunvalvontaan liittyvän tiedon ristiriitaisuus. Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla edunvalvonta ei välttämättä ole pakollista, jos henkilön raha-asiat saadaan hoidettua jollakin muulla tavalla. Edunvalvonnan tarpeellisuus näyttäisikin kulminoituvan siihen, mitä mieltä kehitysvammaisen henkilön pankki on henkilön raha-asioiden hoidosta. Pienellä paikkakunnalla pankkiasiat voidaan mahdollisesti hoitaa ilman edunvalvontaa, koska pankki tuntee asiakkaansa. Suurissa kaupungeissa tämä tuskin onnistuu ja edunvalvojan määräämisestä vaikeasti tai syvästi kehitysvammaiselle henkilölle voi tulla tämän vuoksi välttämätöntä.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen eli laadullinen empiirinen oikeustutkimus, jonka avulla pyrittiin tuomaan esille edunvalvonnan

määräytymiseen olennaisesti liittyviä asioita. Teoriaosuudessa käytettiin lainopillisia menetelmiä ja empiriaosuudessa käytettiin aineistonkeruumenetelmänä lomakehaastatteluja. Haastattelut toteutettiin asiantuntijahaastatteluina sähköpostitse. Opinnäytetyö toimii laajempaan oppaana vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten nuorten vanhemmille edunvalvonnan tullessa ajankohtaiseksi. Teoriaosa on mielestäni kattava tietopaketti niin kehitysvammaisuuden ja sen eri tasojen kuin edunvalvontaan liittyvien asioidenkin osalta.

Mielestäni onnistuin saamaan vastauksia tutkimusongelmaani, vaikka esimerkiksi kotipaikkakuntani edunvalvontatoimisto koki kysymyksiin vastaamisen vaikeaksi, koska heillä ei kertomansa mukaan ole juuri lainkaan vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia henkilöitä päämiehinä. Lähetin kysymykset 18 edunvalvontatoimistoon, kolmeen pankkiin ja Digi- ja väestötietovirastoon. Sain vastaukset 11 edunvalvontatoimistosta, yhdestä pankista ja Digi- ja väestötietovirastosta. Saatuja vastauksia voidaan pitää kuitenkin vain suuntaa antavina, koska en saanut vastauksia kaikilta edunvalvontatoimistoilta. Vastausten perusteella voidaan todeta, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysiikäistyvän nuoren kohdalla pankkiasioiden hoidon järjestyminen määrittelee usein sen, tarvitseeko henkilö edunvalvontaa vai ei.

Tutkimusta olisi voinut laajentaa teoriaosuuden osalta ottamalla mukaan pankkilainsäädäntöä ja empiriaosuuden osalta haastatteleamalla myös vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten nuorten vanhempia ja selvittämällä, miksi he olivat tai eivät olleet päätyneet hakemaan edunvalvontaa. Keskusteltuani aiheesta erityislasten vanhempien kanssa, tiedän, että osa vanhemmista saa hoidettua lapsensa pankkiasiat ilman edunvalvontaa ja että he kokevat edunvalvonnan liian järeänä toimena. Osa vanhemmista puolestaan kokee, että edunvalvonta on aikuistuvan nuoren etu. Olen itse jälkimmäisellä kannalla.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani opin paljon kehitysvammaisuudesta, edunvalvonnan määräytymisestä ja, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen toimintakelpoisuuden rajoittaminen on hyvin harvinaista. Ennen työn aloittamista luulin kuitenkin, että kaikkien vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten edunvalvontaa tarvitsevien nuorten toimintakelpoisuutta joudutaan aina rajoittamaan.

Edunvalvonnalla turvataan henkilön yhdenvertaisuutta muihin nähden ja edunvalvojan on toimittava aina päämiehensä edun mukaisesti sekä turvattava päämiehensä oikeus oman elämänsä päätöksiin siinä määrin kuin päämies on niihin kykenevä. Toisaalta edunvalvonnalla puututaan aina väistämättä edunvalvontaa tarvitsevan henkilön itsemääräämisoikeuteen. Siitä huolimatta koen, että edunvalvonta on päämiehen etu silloin, kun päämies ei ole kykenevä ymmärtämään ja päättämään omista asioistaan.

Mahdollisena jatkotutkimuksena voisi selvittää, onko yleinen edunvalvonta kankeampaa ja hitaampaa kuin läheisen hoitama edunvalvonta. Asiaa voisi tutkia haastattelemalla vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten henkilöiden läheisiä, jotka toimivat tai ovat toimineet edunvalvojina, ja niitä läheisiä, jotka toimivat yhteistyössä yleisen edunvalvojan kanssa. Tällainen jatkotutkimus vaatisi, että haastateltavia saataisiin useita eri puolelta Suomea ja että haastattelut tapahtuisivat kasvokkain. Luotettavuutta ja vertailua parantaisi, jos jatkotutkimuksessa olisi pidempi seurantajakso, jonka alussa ja lopussa haastattelut toteutettaisiin.

LÄHTEET

Haastateltava 1. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 6.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 2. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 6.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 3. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 7.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 4. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 8.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 5. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 12.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 6. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 12.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 7. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 12.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 8. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 13.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 9. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 13.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 10. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 13.4.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Haastateltava 11. 2021. Lomakehaastattelu sähköpostitse 24.5.2021. Haastattelijana Jouko Iso-Oja. Vastaukset haastattelijan hallussa.

Hallintolaki 6.6.2003/434 muutoksineen.

HE 146/1998. Hallituksen esitys eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 26/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. Tutki ja kirjoita. 19. painos. Helsinki: Tammi.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. 2. uud. p. Helsinki: Talentum.

Husa, J. & Pohjolainen, T. 2014. Julkisen vallan oikeudelliset perusteet – Johdatus julkisoikeuteen. 4. uud. p. Helsinki: Talentum.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202.

Kangas, U. 2019. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 2. uud. p. Helsinki: Alma Talent.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uud. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Keinänen, A. & Väättänen, U. 2016. Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? Teoksessa Miettinen, T. (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Helsinki: Edita Publishing Oy, 246–271. Viitattu 21.11.2020. <https://www-edilex-fi.lillukka.samk.fi/kirjat/16170.pdf>

KKO 1997:126.

KKO 2005:2.

KKO 2009:7.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442 muutoksineen.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519 muutoksineen.

Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 17.6.2016/477 muutoksineen.

Mäenpää, O. 2016. Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. 5. uud. p. Helsinki: Edita.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4 muutoksineen.

Oikeuslaitoksen www-sivut. 2021. Viitattu 7.3.2021. <https://oikeus.fi/fi/>

Seppälä, H. 2017. Erilaiset eväät: Kirja kehitysvammaisuudesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 muutoksineen.

Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry:n www-sivut. 2021. Viitattu 8.3.2021. <https://www.kvtukitampere.fi/>

Tornberg, J. 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Tornberg, J. & Kuuliala, M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki: Talentum.

Välimäki, P. 2013. Edunvalvontaoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325 muutoksineen.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016.

Opas edunvalvonnasta

Edunvalvonta

- Tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan täysi-ikäiselle, joka
  - sairauden
  - henkisen toiminnan häiriintymisen
  - heikentyneen terveydentilan tai
  - muun vastaavan syyn vuoksiei ole kykenevä valvomaan etuaan tai huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin.
- Edunvalvoja voidaan määrätä alaikäiselle vajaavaltaiselle 17-vuotiaalle, jos on selvää, että hän tarvitsee edunvalvontaa myös täysi-ikäisenä.
- Edunvalvontaa tarvitaan lähinnä raha-asioiden hoitoa varten, jos niitä ei saa muulla tavoin hoidettua.
- Edunvalvonnalla turvataan yhdenvertaisuutta muihin nähden.
- Edunvalvonta on aina viimesijainen keino järjestää apua tarvitsevan henkilön asioiden hoito.
- Edunvalvojana voi toimia:
  - edunvalvontaa tarvitsevan henkilön lähiomainen
  - muu edunvalvojaksi suostuva ja soveltuva henkilö tai
  - edunvalvontatoimiston yleinen edunvalvoja
- Edunvalvontaa kevyempiä vaihtoehtoja ovat esim. valtakirja, tilinkäyttöoikeus tai laskujen maksaminen erilaisten palveluiden avulla.

Edunvalvonnan hakeminen

- Edunvalvontaa haetaan joko Digi- ja väestötietovirastolta tai käräjäoikeudelta.

1) Henkilö, joka itse ymmärtää, mitä edunvalvonta tarkoittaa ja osaa nimetä jonkun tietyn henkilön määrättäväksi edunvalvojaksi, voi hakea edunvalvontaa itse joko Digi- ja väestötietovirastolta tai käräjäoikeudelta.

→ Digi- ja väestötietovirasto voi määrätä edunvalvojan.

2) Jos henkilö ei itse ymmärrä tarvitsevänsä edunvalvontaa, henkilön läheinen tai esim. terveysviranomainen voi tehdä ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä Digi- ja väestötietovirastolle.

→ Virasto selvittää henkilön edunvalvonnan tarpeen ja tekee tarvittaessa hakemuksen käräjäoikeudelle.

→ Käräjäoikeus antaa määräyksen edunvalvojan tehtävään.

Lisätietoja löydät:

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/1999/19990442?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20holhoustoimesta>

Digi- ja väestötietoviraston www-sivut:

<https://dvv.fi/holhous>

Oikeuslaitoksen www-sivut:

<https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index.html>

Suomi.fi www-sivut:

<https://www.suomi.fi/kansalaiselle/sosiaalinen-turva/edunvalvonta>

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n www-sivut:

<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/edunvalvonta/>

Hei!

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa oikeustradenomiksi ja teen opinnäytetyötäni vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Toivoisin ystävällisesti saavani vastauksia muutamaa asiaan liittyvään kysymykseen yleisen edunvalvonnan näkökulmasta. Vastauksia on tarkoitus käyttää opinnäytetyössäni tuomaan yleisen edunvalvonnan näkökulmaa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen nuoren edunvalvonnasta yleisellä tasolla. Vastaja nimeä tai muita tietoja ei tulla käyttämään opinnäytetyössä ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Vastauksenne syventäisi ja antaisi tärkeää käytännön tietoa aiheeseen liittyen.

Kysymykset:

1. Kuinka yleistä on, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvojatehtävä tulee yleisen edunvalvonnan hoidettavaksi?
2. Tarvitaanko aina edunvalvojaa tilanteessa, jossa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvä nuori ei ole itse kykenevä tekemään päätöksiä tai ei ymmärrä, miksi ja miten esim. raha-asioita hoidetaan? Miksi edunvalvontaa tarvitaan aina / miksi edunvalvontaa ei tarvita aina?
3. Onko yleistä, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen toimintakelpoisuutta rajoitetaan?
4. Miten yleinen edunvalvoja huomioi vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen päämiehensä mielipiteet ja yksilölliset tarpeet?
5. Kuinka yleistä on, että edunvalvonta on jaettu vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen päämiehen ollessa kyseessä yleisen edunvalvojan ja jonkun muun / joidenkin muiden edunvalvojaksi määrättyjen kesken?
6. Haluatteko korostaa jotain tiettyä asiaa, joka tulisi ottaa huomioon määrätessä edunvalvojaa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaiselle täysi-ikäistyvälle nuorelle?

Kiitos vastauksistanne jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Jouko Iso-Oja

jouko.j.iso-oja@student.samk.fi

Hei!

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa oikeustradenomiksi ja teen opinnäytetyötäni vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Pyytäisin vastauksia muutamiin asiaan liittyviin kysymyksiin pankin näkökulmasta yleisellä tasolla. Vastauksia on tarkoitus käyttää opinnäytetyössäni tuomaan pankin näkökulmaa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen nuoren edunvalvontaan ja edunvalvonnan tarpeellisuuteen. Vastaaajan nimeä tai muita tietoja ei tulla käyttämään opinnäytetyössä ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Vastauksenne syventäisi ja antaisi tärkeää käytännön tietoa aiheeseen liittyen.

Kysymykset:

1. Miten pankin näkökulmasta vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren raha-asiat voidaan käytännössä hoitaa?
2. Tarvitaanko aina edunvalvojaa tilanteessa, jossa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvä nuori ei ole itse kykenevä tekemään päätöksiä tai ei ymmärrä, miksi ja miten raha-asioita hoidetaan? Miksi tarvitaan aina / miksi ei tarvita aina?
3. Haluatteko korostaa jotain tiettyä asiaa, joka tulisi ottaa huomioon vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren pankkiasioiden hoidossa?

Kiitos vastauksistanne jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Jouko Iso-Oja

jouko.j.iso-oja@student.samk.fi

Hei!

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa oikeustradenomiksi ja teen opinnäytetyötäni vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvonnan määräytymisestä. Toivoisin ystävällisesti saavani vastauksia muutamaa asiaan liittyvään kysymykseen. Vastauksenne syventäisi ja antaisi tärkeää käytännön tietoa aiheeseen liittyen.

Kysymykset:

1. Kuinka yleistä on, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvän nuoren edunvalvojatehtävä tulee yleisen edunvalvonnan hoidettavaksi?
2. Tarvitaanko aina edunvalvojaa tilanteessa, jossa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen täysi-ikäistyvä nuori ei ole itse kykenevä tekemään päätöksiä tai ei ymmärrä, miksi ja miten esim. raha-asioita hoidetaan? Miksi edunvalvontaa tarvitaan aina / miksi edunvalvontaa ei tarvita aina?
3. Onko yleistä, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen toimintakelpoisuutta rajoitetaan?
4. Kuinka yleistä on, että edunvalvonta on jaettu vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisen päämiehen ollessa kyseessä yleisen edunvalvojan ja jonkun muun / joidenkin muiden edunvalvojaksi määrättyjen kesken?
5. Haluatteko korostaa jotain tiettyä asiaa, joka tulisi ottaa huomioon määrätessä edunvalvojaa vaikeasti tai syvästi kehitysvammaiselle täysi-ikäistyvälle nuorelle?

Kiitos vastauksistanne jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Jouko Iso-Oja

jouko.j.iso-oja@student.samk.fi